

yımlanan bir yazıda tekrar gündeme getirilmiş ve uygulanabilirliği savunulmuştur (Ülken, s. 190).

Eserleri. 1. Muhîtü'l-maârif*. Emrullah Efendi en önemli teşebbüsü olan, tek başına hazırlamaya giriştiği bu ansiklopedik eserin 639 sayfalık ilk cildini neşretmiş (İstanbul 1318), ancak devamını hazırlayamamıştır. Osmanlı ilim tarihinde Ali Suâvî'nin *Kâmûsü'l-ulûm ve'l-maârif* (Paris 1287) adlı eserinden sonra genel konulu ansiklopedi olması dolayısıyla önem taşıyan bu eser o günün şartlarında başarılması çok güç bir çalışma niteliğindedir. **2. Yeni Muhîtü'l-maârif** (İstanbul 1328 r./1330). II. Meşrutîyet'in ilânından sonra Emrullah Efendi, Maarif nâzırlığı sırasında kendi başkanlığında 132 kişilik bir ilmî kurul oluşturarak ansiklopedi çalışmasını tekrar başlatmış, ancak bu eserin de sadece "Asuriye" maddesiyle son bulan 752 sayfalık I. cildini yayımlayabilmiştir. **3. İzahnâme** (İstanbul 1330). Osmanlı İttihad ve Terakkî Cemiyeti'nin 1909'da düzenlediği dördüncü kongresinde oluşturulan siyasî programla ilgili açıklayıcı görüş ve düşünceleri ihtiva eder.

1886'da Selânik'te *Mecelle-i Muallim* adlı bir öğretmen dergisi çıkarmaya başlayan Emrullah Efendi, *Servet-i Fünûn*'da Emrî takma adıyla pedagoji konularında yazılar yazmıştır. Emrullah Efendi'nin *Dârülfünun*'da verdiği konferanslar zamanın bazı dergilerinde özet olarak yayımlanmıştır. *Sırd-ı Müstakim*'de "Hakim-i Şehir Emrullah Efendi'nin *Dârülfünun*'i Osmânî'de Terbiyeye Dair Verdikleri Konferanstan Zabtolan Beyanat" ana başlığı altında şu dersleri yayımlanmıştır: "Terbiye ve Esasları" (1324/1326, I, sy. 16, s. 248, 250); "Terbiyeye Dair" (I, sy. 17, s. 264-266); "İlm-i Terbiyeye Dair" (I, sy. 25, s. 390-391). Yine aynı dergide ilm-i hikmet hakkında konferansları neşredilmiştir (I, sy. 14, s. 214, 217; sy. 23, s. 363-364; sy. 24, s. 376, 377). Türk Bilgi Derneği'nin de kurucularından olan Emrullah Efendi'nin Maarif nâzırlığı sırasında hazırladığı lâyiha-lar birer kanun tasarısı olmasının ötesinde onun pedagojiyle ilgili teorik görüş ve düşüncelerini ihtiva eden ilmî ve fikrî eserler sayılabilecek değerdedir. Yine maarif meseleleriyle ilgili olarak mecliste yaptığı ve *Meclis-i Mebûsân Zabıt Cerîdesi*'nin çeşitli sayılarında yayımlanan konuşmaları da aynı ilmî ve fikrî değeri taşıyacak niteliktedir.

BİBLİYOGRAFYA:

Mehmet Ali Aynî, *Dârülfünun Târîhi*, İstanbul 1927, s. 35-44; Nafi Atuf [Kansu], *Türkiye Maarif Târîhi*, İstanbul 1932, II, 38-55; İbnülemin, *Son Sadrazamlar*, III, 1150; IV, 1765; a.mlf., *Son Asır Türk Şairleri*, s. 147, 1018, 1880, 2016; Faik Reşit Unat, *Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihî Bir Bakış*, Ankara 1964, s. 28, 48, 55, 124; Hasan Ali Koçer, *Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Problemi*, Ankara 1967, s. 55; a.mlf., *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi*, İstanbul 1970, s. 169-173; *Türkiye Maarif Târîhi*, I, 121; II, 675-676; IV, 1276-1280, 1287, 1302-1312, 1408; Reşat Özalp – Aydoğan Ataunal, *Türk Millî Eğitim Sisteminde Düzenleme Teşkilatı*, İstanbul 1977, s. 20-23; Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Târîhi*, İstanbul 1979, s. 181-191, 200; İlhan Tekeli, *Toplumsal Dönüşüm ve Eğitim Târîhi Üzerine Konuşmalar*, Ankara 1980, s. 84-86; Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Târîhi*, Ankara 1982, s. 189-190; Hüseyin Atay, *Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi*, İstanbul 1983, s. 251, 253, 257; Mustafa Ergün, "Emrullah Efendi: Hayatı-Görüşleri-Çalışmaları", *DTCFD*, XXX/1-2 (1982), s. 7-36.

ZİYA KAZICI

EMSÂL ü HİKEM

(أمثال و حکم)

Mirza Ali Ekber Dihhudâ'nın
(ö. 1955)

Farsça ve Farsça'da kullanılan
Arapça atasözleri, deyim
ve hikmetli sözleri ihtiva eden eseri.

Dihhudâ, ansiklopedik nitelikteki büyük eseri *Luğatnâme*'de kullanmak üzere derlediği atasözleri, deyim, vecize, hikmetli sözlerle bazı hadisleri, eserin yayımının uzun yıllar süreceğini göz önünde bulunduran dönemin Eğitim Bakanı İtimâdüddeve Karagözlü'nün isteği üzerine alfabetik olarak düzenleyip dört ciltlik bir eser meydana getirmiştir. *Emşâl ü Hikem*'de yer alan atasözleri ve deyimlere kaynak ve tanık gösterilirken Firdevsî, Esedî-i Tûsî, Mevlvî (Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî), Reşîdüddin Vativât gibi müellif adlarıyla *Vîs ü Râmîn*, *Esrârü't-tevhîd*, *Târîh-i Beyhak* gibi kitap adları zikredilmekle yetinilmiş, bazı atasözleri ve deyimlerin nerelerde, hangi amaçla kullanıldığı, bunların ilk defa ne zaman ve ne münasebetle söylenmiş olduğuna işaret edilmiştir. Eserin III. cildinde İran milletinin nitelikleri, tarihi, kültürü, ahlakıyla ilgili Kitâb-ı Mukaddes de dahil olmak üzere Doğu ve Batı'da yazılmış kırkı aşkın kitap ve makaleden iktibas edilen metinler yer almaktadır. İran tarihi ve kültürü hakkında inceleme yapmak isteyenler için faydalı

bilgiler ihtiva eden bu bölümün esere hangi amaçla konulduğunu anlamak güçtür. *Emşâl ü Hikem* ilk defa Tahran'da yayımlanmış (1308-1311 hş.), bu yayımın ofset olarak beş baskısı daha yapılmıştır. Eser ayrıca Muhammed Debîr-i Siyâkî tarafından da neşredilmiştir (Tahran 1358 hş.).

Farsça'da bu türde kaleme alınmış ilk eser olan ve 2064 sayfadan meydana gelen *Emşâl ü Hikem*, çeşitli teknik eksikliklerine rağmen daha sonra yazılan Mirza Muhammed-i Cebelrûdî'nin *Câmî'ut-temşîl*'i ile (Tebriz 1310 hş.) Emîr Kuli-yi Emînî'nin *Dâstânâ-yı Emşâlî* gibi eserlerinden daha kapsamlı ve değerlidir. *Emşâl ü Hikem*'den sonra aynı konuda yazılan eserler arasında Seyyid Muhammed Alî-i Cemâlîzâde'nin *Ferheng-i Luğat-i Âmiyâne* (Tahran 1341 hş.), Yûsuf-i Cemşîdpûr'un *Ferheng-i Emşâl-i Fârsî* (Tahran 1347), Emîr Kuli-yi Emînî'nin *Ferheng-i Âvâm yâ Tefsîr-i Emşâl ve İşlâhât-ı Zebânî-i Fârsî* (İsfahan 1350) ve Seyyid Yahyâ Burkaî'nin *Kâviş der Emşâl ü Hikem-i Fârsî* (Tahran 1351 hş.; Kum 1367 hş.) adlı eserleri sayılabilir.

BİBLİYOGRAFYA:

Dihhudâ, *Emşâl ü Hikem*, Tahran 1363, I-IV; a.mlf., *Luğatnâme*, Mukaddime s. 380-381; Muhammed İstîlâmî, *Edebiyyât-ı Devre-yi Bîdârî ve Mu'âşır*, Tahran 2535 şş./1976, s. 89; a.mlf., *Bugünkü İran Edebiyatı Hakkında Bir İnceleme* (trc. Mehmet Kanar), Ankara 1981, s. 86-87.

A. NACİ TOKMAK

EMSÂLÜ'L-HADİS

(bk. MESEL).

EMSÂLÜ'L-KUR'ÂN

(bk. MESEL).

el-EMSİLE

(الأمثلة)

Arapça kelimelerin
çekim kılavuzu olarak hazırlanan
anonim sarf kitabı.

Özellikle Osmanlı medreselerinde ve günümüzde klasik usulü uygulayan bazı öğretim kurumlarında Arapça derslerinde ilk okutulan ve ezberletilen eserdir. *el-Emşile*'den sonra sırasıyla yine anonim birer eser olan *Bindâ' (ü'l-ef'âl)* ve *el-Mağşûd* ile İzzeddin ez-Zencânî-